

Τα όνειρα όπως τα αντιμετώπισαν οι αρχαίοι Έλληνες και ο Φρόντ

Παναγιώτης Συκιώτης
Νευρολόγος-Ψυχίατρος

Ο ύπνος και τα όνειρα είχαν απασχολήσει τους ανθρώπους από την αρχαιότητα. Ως προς το γιατί βλέπουμε όνειρα υπάρχουν πολλές επιστημονικές εξηγήσεις. Τα όνειρα μπορούν, για παράδειγμα, να παίζουν το ρόλο ενός απαραίτητου για τον εγκέφαλο υποκατάστατου των ερεθισμάτων του περιβάλλοντος, τα οποία λείπουν ουσιαστικά κατά τη διάρκεια του ύπνου. Άλλοι ειδικοί θεωρούν τα όνειρα ως έναν ασφαλή και κοινωνικά παραδεκτό τρόπο για την εκπλήρωση επιθυμιών και πόθων.

Επιστήμονες εξειδικευμένοι στη μελέτη της λειτουργίας της μνήμης επισημαίνουν πως το όνειρο μας βοηθάει να εμπειδώσουμε αυτά που μάθαμε κατά τη διάρκεια της ημέρας και να διατηρήσουμε έτσι στη μνήμη μας γεγονότα και λύσεις προβλημάτων για χρόνια. Άλλοι πάλι υποστηρίζουν πως τα όνειρα δραστηριοποιούν εγκεφαλικά κύτταρα σε συνδυασμούς και διαδοχές που είναι αδύνατες κατά την εγρήγορση, ασκώντας έτσι τον εγκέφαλο στην ευελιξία της σκέψης και της συμπεριφοράς. Έτσι λοιπόν, το όνειρο ως συμβάν και ως περιεχόμενο εξηγήθηκε ποικιλοτρόπως.

Στην *Ιλιάδα* και στην *Οδύσεια* ο Όμηρος χρησιμοποιεί το όνειρο σαν θεόσταλτο μήνυμα ή ως μέσον επικοινωνίας των ανθρώπων με τους θεούς. Αργότερα, οι Έλληνες πήγαιναν στους ναούς του Απόλλωνα ή στα Ασκληπεία, όπου ύστερα από ειδική τελετουργία αφιέρωνταν να ονειρευτούν τον τρόπο της θεραπείας τους, τον οποίο ειδικοί μάντιες-ιερείς ερμήνευαν το επόμενο πρωί.

Υπάρχουν στην ιστορία του πνεύματος διανοητές οι οποίοι, χάρη στη διαίσθηση και τον εσωτερικό ψυχικό τους πλούτο, κατόρθωσαν να εισδύσουν στα έγκατα της ανθρώπινης ψυχής και να φωτίσουν τις σκοτεινές πτυχές της κατά τέτοιο τρόπο ώστε τα πορίσματα των ερευνών τους όχι μόνο να έχουν καθολική εφαρμογή και σημασία, αλλά και να συμφωνούν στις γενικές γραμμές τους, χωρίς οι διανοητές αυτοί να έχουν στηριχθεί στα ίδια δεδομένα.

Έτσι, στη φιλοσοφία του Πλάτωνα βρίσκουμε αντιστοιχίες με ορισμένες βασικές έννοιες της ψυχανάλυσης του Φρόντ. Σύμφωνα με τη θεωρία του Πλάτωνα (*Πολιτεία*, βιβλίο ένατο), στο όνειρο ικανοποιούνται εικονικές παράνομες

επιθυμίες. Αντιστοίχως, η θεωρία του Φρόντ, που είκοσι τέσσερις αιώνες αργότερα θεμελιώθηκε πάνω σε κλινικές παρατηρήσεις επί νευρωτικών ασθενών, υποστηρίζει ότι το όνειρο έχει ψυχολογική σημασία και νόημα και ότι είναι η

1. Ο Φρόντ σε φωτογραφία που τραβήξε ένας από τους γίους του γύρω στο 1912.

βασιλική οδός που οδηγεί στον ασυνείδητο κόσμο των καταπιεσμένων από την ηθική συνείδηση πόθων.

Στην *Ερμηνευτική των Ονείρων* σημειώνει ο Φρόντ για το όνειρο: «Ο ύπνος επιτρέπει την εμφάνιση και το σχηματισμό των ονείρων διότι χαλαρώνει τον έλεγχο του ανώτερου εγώ. Το κίνητρο του ονείρου είναι κάποιος πόθος που τείνει να πραγματοποιηθεί και που ευρίσκεται στο ασυνείδητο απωθημένος διότι ανάγεται εις σεξουαλικά ενορμήματα της παιδικής ηλικίας.

Οι ενάρετοι, κατά Πλάτωνα, αρκούνται να βλέπουν εις το όνειρό τους όσα οι κακοί διαπράττουν στον Ξύπνιο τους. Τα ενορμήματα εκ των οποίων ασκείται η λογοκρισία κατά το όνειρο είναι αξιοκατάκριτα, άσεμνα, αισχρά από απόψεως ηθικής, αισθητικής, κοινωνικής, αφορούν πράγματα που δεν τολμούμε να σκεφθούμε και που τα σκεπτόμαστε με φρίκη. Οι απωθημένοι αυτοί από τη λογοκρισία πόθοι παίρνουν στο όνειρο μια παραμορφωμένη έκφραση.

Το απαλλαγμένο από κάθε ηθικό χλινό εγώ ενδίδει σε όλες τις απαιτήσεις του σεξουαλικού ενστίκτου, σε αυτές που τις έχει καταδικάσει από καιρό η αισθητική διαπαιδαγώγησή μας και σε αυτές που έρχονται σε αντίθεση προς όλους τους κανόνες των ηθικών περιορισμών.

Η αναζήτηση της ηδονής (η Libido) διαλέγει τα αντικείμενα ικανοποίησης χωρίς διαταγή και κατά προτίμηση τα απαγορευμένα: όχι μόνον τη γυναίκα του άλλου αλλά και συγγενικά πρόσωπα που ανέκαθεν άγραφοι νόμοι της ανθρωπότητας θεωρούν ομόθυμα ως ιερά.

Αθέμιτες επιθυμίες, που τις νομίζουμε ξένες στην ανθρώπινη φύση, δυναμώνουν στον ύπνο, ώστε να προκαλούν όνειρα πραγματοποιησέως των. Το μίσος δίνει και παίρνει στα όνειρα. Επιθυμίες εκδικήσεως, θανατώσεως προσφύλων προσώπων, γονέων, αδελφών, συζύγου, δεν σπανίζουν».

Ίδου τώρα τι λέγει ο Σωκράτης στον Αδείμαντο σχετικά με τις μη αναγκαίες επιθυμίες (Πλάτωνος *Πολιτεία*, βιβλίο ένατο, 571b-c-d): «Έχω την αντίληψη ότι μερικές από τις μη αναγκαίες ηδονές κι επιθυμίες είναι παράνομες και μου φαίνονται πως αυτές υπάρχουν μέσα στην καρδιά του καθενός, επειδή όμως πιέζονται από τους νόμους και τις ανώτερες επιθυμίες βοηθημένες από το λογισμό εξαφανίζονται από μερικών ανθρώπων την ψυχή ολοκληρωτικά ή αφήνουν μονάχα ασήμαντα και αδύνατα κατάλοιπα, σε άλλων όμως ανθρώπων τις ψυχές δυναμώνουν και πληθαίνουν. Ποιες είναι τέλος πάντων, εἶπε, αυτές οι ηδονές που έχεις υπ' όψιν σου;

2. «Το Ξύπνημα». Λάδι σε μουσαμά του Φρανσουά Μπουσέ. 1750. Νέα Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης.

3. Κοιμώμενος Ερμιοφρόδιος, γνωστός ως «Ερμιοφρόδιος Βορθησις». Αντιγραφο έργου της ελληνιστικής εποχής. 100-150 μ.Χ. Παρίσι, Μουσείο Λούβρου.

Αυτές που ξηπνούν, είπα εγώ, μέσα στον ύπνο μας, τον καιρό που το άλλο τμήμα της ψυχής μας, όσο είναι λογικό και ήμερο και εξουσιαστικό επάνω στο αντίθετο, βυθίζεται στη νάρκη (χαλάρωση της ηθικής λογοκρισίας στον ύπνο), ενώ το θηριώδες και το άγριο χορτασμένο από φαγητό ή από μέθη, σκιρτά και διώχνοντας τον ύπνο ζητά να ξεχυθεί και να χορτάσει τις συνηθισμένες του επιθυμίες. Ξέρεις ότι μέσα σε αυτή την κατάσταση τολμά όλα να τα κάνει, επειδή δεν το δεσμεύει ουδέ το ανακόπτει ούτε ντροπή ούτε φρόνηση. Γιατί δεν διατάζει στη φαντασία να πλαγιαίξει με τη μητέρα του (*ἐπιχειρείν μίγνυσθαι μητρὶ*) και με οποιονδήποτε άλλον άνθρωπο, θεό και ζώο, να μολύνεται με οποιονδήποτε φόνο κι οποιoδήποτε απαγορευμένο φαγητό; και μ' ένα λόγο δεν αφήνει να του πέσει κάτω καμία αναισθησία, ούτε αναισχυντία...»

«Εκείνο που θέλουμε να σημειώσουμε είναι τούτο: υπάρχει μέσα στο εσωτερικό του καθενός μας ένα τρομερό και άγριο και παράνομο είδος επιθυμιών ακόμη και σε μερικούς από εμάς που δίνουν την εντύπωση πολύ μετρημένων ανθρώπων. Αυτό θα πραγματικά δείχνεται καθαρά μέσα στον ύπνο» (572b).

Έπειτα από τη διαπίστωση των γεγονότων τούτων αναπτύσσει ο Σωκράτης πώς γεννιέται από τον δημοκρατικό ο τυραννικό άνθρωπος: «κυνηγιμένος από τη βουκέντρα των άλλων επιθυμιών και ιδιαίτερα από τον ίδιο τον έρωτα, που είναι αρχηγός όλων των άλλων, ωσάν να τους έχει δορυφόρους [αναγνώριση ότι το σεξουαλικό ένστικτο διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο στην ψυχική ζωή] ... «Και μέσα σ' όλα τούτα, τις δεξιασίες, όσες είχε για τα καλά και για τα άσχημα από μικρό παιδάκι [ιδεώδες του εγώ] και ήθελαν να δείχνονται δίκαιες θα τις νικήσουν οι έγκαϊρα από τη δουλειά [εγώ θα πρέπει να εννοήσουμε την απώθηση κατά Φρόντ] ελευθερωμένες δεξιασίες, όσες κάνουν τον δορυφόρο του έρωτος έχοντας κι εκείνου τη βοήθεια: αυτές θα πρωτεύουν, τον καιρό που ήταν αυτές ακόμη υποταγμένες στους ορισμούς των νόμων και του πατέρα του [ενδοβολή των πατρικών απαγορεύσεων], έχοντας μέσα του δημοκρατία ελευθερώνονταν απ' τα δεσμά τους μέσα στα

όνειρα που έβλεπε στον ύπνο του, όταν πια ο Έρως έπαιζε μέσα του τον τυραννικό του θρόνο, γίνεται πάντοτε στον ξύπνιο του, ό,τι γινόταν λίγες φορές στον ύπνο του και γι' αυτό δεν θα κρατηθεί μακριά ούτε από κάποιο τρομερό φόνο, ούτε από απαγορευμένο φαγητό ή έργο άλλο ζώντας μέσα του ο Έρως, κατά τρόπο τυραννικό μέσα σε ολοκληρωτική αναρχία και ανομία επειδή είναι η αφεντιά του μονάρχης...» (Πολιτεία, βιβλίο ένατο, 575e).

Αυτά τα διανοήματα γράφτηκαν και διδάχθηκαν από τους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους και ποιητές όπως ο Σωκράτης, ο Πλάτων, ο Σοφοκλής και άλλοι, 2.400 χρόνια πριν από τον Φρόντ.

Η ψυχανάλυση με τη συμβολή της στην ερμηνευτική των ονείρων αλλά και γενικά στη διερεύνηση της καθόλου ψυχικής ζωής του ανθρώπου αποτελεί γόνιμη και εποικοδομητική ανασυγκρότηση της πλέον παλαιάς βιοτικής εμπειρίας της ανθρωπότητας. Μόνη η ουσιαστική γνώση των ενστικτών που μας κυβερνούν και μάλιστα χωρίς τη θέλησή μας, θα μας δώσει τη γνώση για να τα καθοδηγήσουμε. Η ψυχανάλυση τα απελευθερώνει μεν από τα δεσμά των απωθήσεων, αλλά για να τα υποβάλει πάραυτα εις τον έλεγχο της πραγματικότητας του ορθού λόγου. Η ψυχανάλυση αντικειμενικό σκοπό έχει τον άνθρωπο και την ψυχή του με βάση την καταγραφή και τον ψυχολογικό υλικό που προσφέρει κατά την ερμηνεία των ονείρων, η οποία έχει σχέση με μια μακροπρόθεση παράδοση παράδοσης μάλιστα που φέρει τη σφραγίδα της καθολικότητας.

The Approach of Ancient Greeks and Freud on Dreams

Panagiotis Sikiotis

Freud's theory of dreams has broadened and transformed psychoanalysis from a psychotherapeutic method to a psychology of the depth of human nature. He showed that dreams were meaningful and that each one represented the disguised expression of a wish fulfillment attempt. Some twenty-five centuries earlier the ancient Greeks had already fully understood (Plato, *The Republic IX*) this mechanism of psyche, whom they expressed in a more poetical way.

Βιβλιογραφία

- ARIETI S., *American Handbook of Psychiatry*, New York 1965.
 FREUD S., *Εισαγωγή στην ψυχανάλυση*, Πανεπιστημική, Αθήνα 1962.
 - *Η ερμηνευτική των ονείρων*, Πανεπιστημική, Αθήνα 1969.
 - *Ψυχολογία της ερωτικής ζωής*, Επισκοπικός, Αθήνα 1974.
 KOLB L.C., *NOYES A.P., Noyes' Modern Clinical Psychiatry*, W.B. Saunders Company, London 1968.
 ΚΟΥΡΕΤΑΣ Δ., *Αισιολογία χαρακτήρες εις το αρχαίον δράμα*, Εκδόσεις της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Ομάδας, Αθήνα 1951.
 ΠΛΑΤΩΝ, *Πολιτεία*, τόμος 5, εκδόσεις Παναγιώτης Χατζόπουλος, Κάκτος, Αθήνα 1992.
 ΣΟΛΜΑΣΤΟΕ Κ. (επιμ.-έκδ.), *Υπνος και Όνειρα*, Φαρμακευτική Έταιρεία Rhone-Poulenc Rore, Αθήνα 1977.
 - *Διατράχες του ύπνου*, Ιατρικές Εκδόσεις «Σελίδα», Αθήνα 1993.
 ΣΟΦΟΚΛΗΣ, *Οιδίπους Τύραννος*, μετρ. Κ. Π. Φωτιάδης, Παιπύρος, Αθήνα χ.χ.